

UDC (УДК) 342.565.4:353
JEL Classification: K 10; K 23

Бондаренко Вікторія Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення
Львівського державного університету внутрішніх справ
(Львів, Україна)
e-mail: qwsrty0304@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2326-4394

Пустова Наталія Олександрівна,

здобувач наукового ступеня доктора філософії
у галузі права кафедри кримінального права і кримінології
Львівського державного університету внутрішніх справ
(Львів, Україна)
e-mail: natalitab210@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9406-5790

ПРАВОВИЙ ВПЛИВ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ

Анотація. Розглянуто погляди науковців на правовий вплив у системі соціального впливу. Використовуючи системну методологію дослідження юридичних явищ, розкрито соціальну систему в її взаємозв'язку з правом і правовим впливом із позиції сучасної теорії права. Охарактеризовано соціальні норми у системі соціального впливу. Зазначено, що головна мета соціальних норм – це забезпечення системності суспільних відносин, упорядкованості, організованості, спрямованість на соціально корисний результат. У контексті сучасного розуміння зазначених правових інститутів виділено такі види регуляторів суспільних відносин, як звичай, традиція, моральні, релігійні, політичні, корпоративні та правові норми. Особливістю правового впливу є специфічний інструментарій, який полягає в унікальній сукупності правових засобів, способів і методів впливу, за допомогою якої право впливає на людину та суспільство. Правовий вплив посідає особливе місце у системі соціального впливу.

Ключові поняття: право; правовий вплив; система; соціальний вплив; звичай; традиція; моральні, релігійні, політичні, корпоративні та правові норми.

Bondarenko Viktoriia,

PhD (Law), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Foreign Languages
and the Culture of Professional Communication,
Lviv State University of Internal Affairs
(Lviv, Ukraine)
e-mail: qwsrty0304@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2326-4394

Pustova Nataliia,

Postgraduate Student
of the Department of Criminal Law and Criminology,
Lviv State University of Internal Affairs
(Lviv, Ukraine)
e-mail: natalitab210@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9406-5790

LEGAL INFLUENCE IN THE SYSTEM OF SOCIAL INFLUENCE

Abstract. The article deals with the views of scholars on legal influence in the system of social influence. Using a systematic methodology for the study of legal phenomena, the social system is revealed in its relationship with law and legal influence from the standpoint of modern theory of law. Social norms in the system of social influence are characterized. It is noted that the main purpose of social norms is to ensure

the system nature of social relations, orderliness, organization, and focus on socially useful results. In the context of the modern understanding of these legal institutions, such types of regulators of social relations as custom, tradition, moral, religious, political, corporate and legal norms are distinguished. A feature of legal influence is a specific toolkit, which consists in a unique set of legal means, methods and techniques of influence, through which law affects people and society. Psychological, economic, organizational and managerial, political, cultural and religious direction of influence cannot be effective without the influence of the legal, because law regulates in detail the important aspects of public life and consolidates the interests of society. Issues of economic organization, the functioning of the political system, and some issues of organization of cultural life of society are reflected in law. Other areas affect certain aspects of human life. These areas actively interact, having a comprehensive impact on society. Each type of social norms has shortcomings, but, acting in the system, they affect various aspects of the human psyche, ensuring the fullness of social influence, contributing to the common goal – the desired state of social life. Legal influence has a special place in the system of social influence.

Key concepts: law, legal influence, system, social influence, custom, tradition, moral, religious, political, corporate and legal norms.

DOI 10.32518/2617-4162-2021-2-12-18

Вступ

Держава є офіційним представником суспільства. Основною метою держави є організація соціальних відносин, що спрямовує поведінку її учасників. Для досягнення цієї мети держава використовує різні інструменти, з-поміж яких особливе місце посідає право. Однією з істотних характеристик права є здатність мати не тільки регулятивний, а й мотиваційний вплив на людину, забезпечувати упорядкування відносин. В юридичній літературі розглядають різні шляхи впливу права на людину і суспільство, чимало уваги приділяють правовому регулюванню як складовій правового впливу. Правовий вплив залишається маловивченим, що є перешкодою для вирішення низки проблем у правовій сфері.

Дослідженням проблем правового впливу займалося чимало фахівців із теорії та різних галузей права. Варто відзначити науковий доробок В. Авер'янова, Ю. Битяка, В. Галуцька, І. Голосніченка, М. Кельмана, І. Коросташової, Є. Курінного, Б. Логвиненка, Л. Наливайко, О. Негодченка, О. Скакун, С. Стеценка, Т. Плутагар та ін. Водночас певна застарілість розуміння правового впливу, що сформувалася у національній науці, сукупно з множинністю поглядів на його природу актуалізують подальші дослідження правового впливу.

Метою статті є дослідження правового впливу в сучасній системі соціального впливу.

1. Право у системі соціального впливу

Система соціального впливу – складне масштабне явище, яке охоплює напрями впливу на різні сторони людської діяльності. Передумовами регулятивного правового впливу на суспільні відносини є: потреба забезпечення стійкості соціальних взаємодій юридичною передбачуваністю поведінки членів суспільства у

типових життєвих ситуаціях [1, с. 82]. Поява права була важливим кроком у становленні соціальної стабільності, гармонізації відносин і досягненні суспільного балансу. Воно виникло внаслідок об'єктивно наявної потреби в затвердженні нормативних засад у суспільному житті, в офіційному оформленні типовості ситуацій, що сформувалися внаслідок взаємодії людей і циклічності вирішення, внаслідок потреби охопити загальним правилом повторювані акти виробництва та розподілу, враховуючи інтереси суспільства й окремих членів цього товариства.

Право стало унікальною за властивостями (загальності, формальної рівності, детальної визначеності, забезпеченості) відповіддю на потребу у встановленні планованого стану суспільного життя, найбільш значущих інтересів і потреб. Суспільство потребувало не тільки організованості та впорядкованості відносин, а й того, щоб організованість, впорядкованість відповідала законам функціонування соціуму. Право стало регулятором, що відповідало вимогам типовості та повторюваності в регулюванні суспільних відносин. Як соціальний регулятор право надавало вплив у межах системи соціальних норм особливим способом, що пов'язано з особливостями права як явища соціальної дійсності.

Право – багатоаспектне явище, якому складно дати однозначне визначення. Зараз ведеться дискусія стосовно того, що слід розуміти під правом. Вузкий підхід охоплює зміст права у сукупності створених і забезпечуваних державою загальнообов'язкових правових норм, що регулюють суспільні відносини, які мають формальне визначення.

У широкому розумінні права вчені включають у зміст правосвідомість, правовідносини й інші правові явища. Незважаючи на діамет-

тально протилежні погляди на зміст права, вузький і широкий підходи до розуміння права зовсім не виключають один одного. Перехід від вузько нормативного розуміння права як права влади до лібертарного розуміння права як міри свободи, що встановлює гуманістичний, ціннісний зміст права, збагачує уявлення про право та правову систему, сприяє створенню особливої поваги до права і правомірності поведінки, ціннісних орієнтацій суспільства, держави та людей [2, с. 171]. Це спричинило появу інтегративної концепції розуміння права, в основі якої є об'єднання двох підходів.

На право впливають інші чинники: традиції, менталітет, рівень розвитку науки, позиції вчених. Різниця в поглядах на право не скасовує того факту, що воно як явище соціального середовища залишається єдиним і є системою загальнообов'язкових приписів, що виражають баланс суспільних, групових та індивідуальних інтересів, забезпечених представницькою владою. Сутність прав неоднозначна. Вона незмінна та безпосередньо пов'язана з призначенням, яке полягає у встановленні балансу соціально значущих інтересів, у впливі на людину та суспільство відповідно до таких інтересів.

Право не статичне, зміни відбуваються в балансі інтересів. Завдання права полягає в узгодженні інтересів, у досягненні компромісу та закріпленні суспільної злагоди. Інтереси різняться та впливають на людину по-різному.

Задоволення правомірних інтересів, устанавленням законом, орієнтує на вирішення правових суперечок і зменшує кількість конфліктних ситуацій. Задоволення інтересів, що порушують законодавство, права й інтереси людей, негативно позначається на наявному правопорядку, призводить до напруженості в суспільстві. Право стимулює позитивні інтереси та забезпечує механізм захисту, встановлює межі задоволення законних інтересів і присікає задоволення протиправних інтересів.

Право – це система формально визначених правових приписів, що закріплюють загальнообов'язкові правила поведінки шляхом надання учасникам суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, які виражають баланс суспільних, групових та індивідуальних інтересів, забезпечених підтримкою держави й спрямованих на збереження та розвиток суспільства.

Специфіка права як регулятора полягає у встановленні балансу інтересів, оскільки інтереси пов'язані з важливими суспільними відносинами, в їх встановленні задіяна держава. Держава не створює право, а як загальнонаціональний представник народу і його численних інтересів формує право. Це дві відмінності правових норм від соціальних норм. Поява права

як одного з важливих соціальних регуляторів не означало применшення ролі інших соціальних приписів.

Інтереси суспільства й соціальних груп різні, відносини відрізняються специфікою, у врегулюванні та упорядкуванні соціальних процесів бере участь не тільки держава за допомогою права, а й інші соціальні регулятори.

Нормативно-правові приписи є вказівками до дій осіб у передбачених гіпотезою норми права умовах. Вони адресують широкому колу осіб ідеальну модель поведінки регульованих законом суспільних відносин у типовій життєвій ситуації. Припис такої моделі поведінки, обов'язковості якої забезпечується можливістю застосування примусу, є основною формою правового впливу.

Індивідуальні правові приписи – це веління, розраховані на конкретний індивідуальний випадок. Будучи загальнообов'язковими й адресними, вони є приписами одноразової дії. Їхня юридична сила припиняється з настанням наслідків, які ними передбачені. Такі акти виконують функцію правового забезпечення. Нормативні приписи доволі консервативні за природою. В незмінному виді існують доволі тривалий час, а соціальні процеси, що відбуваються в суспільстві, відрізняються динамікою, через зміни в житті суспільства змінюються потреби й інтереси членів суспільства.

О. Гольцова зазначає, що право як система соціальних загальнообов'язкових норм, дотримання і виконання яких забезпечуються державою і яка є особливим видом у системі соціального регулювання, ставить завдання знаходження оптимальних варіантів сполучення правових форм впливу з регулятивними можливостями інших соціальних норм, роль яких у сучасному світі зростає [3, с. 56].

2. Соціальні норми у системі соціального впливу

Соціальні норми – це історично сформовані певні правила, стандарти та зразки людської діяльності в різних сферах суспільного життя, спрямовані на забезпечення впорядкованості та стабільності соціальної взаємодії людей. На думку Л. Тарахоніч, соціальні норми – це правила поведінки у процесі взаємодії людей, які мають системний, обов'язковий і загальний характер, спрямовані на регулювання суспільних відносин, виконання яких забезпечується особистою свідомістю, суспільним впливом, а у разі необхідності – заходами державного примусу, що визначаються усвідомлено-вольовою діяльністю, досвідом історичного розвитку та національними особливостями [4, с. 33].

Основна мета соціальних норм – це забезпечення системності суспільних відносин, упорядкованості, організованості, спрямованість на соціально корисний результат. Через механізм дії цих норм здійснюється відтворення соціальної системи. Об'єкт дії розглянутих норм – поведінка та діяльність індивідів, соціальних об'єднань, предмет – організація суспільних відносин. Поява соціальних норм відбулася з відокремлення в суспільному житті різних сфер, відносини всередині яких регулюються відповідними нормами.

Є чимало класифікацій соціальних норм. Виділяють види таких регуляторів суспільних відносин: звичай; традиція; моральні, релігійні, політичні, корпоративні та правові норми. Призначення соціальних норм полягає у захисті соціуму, самозбереженні суспільної системи. Вони виробляються суспільною системою під час соціальної еволюції для захисту від зовнішніх і внутрішніх чинників руйнування.

Соціальні норми є засобом орієнтації людської діяльності, засобом контролю за цією діяльністю. Кожен вид соціальних норм – це певний еталон поведінки у сфері суспільного життя, що визнається суспільством. Кожен із цих видів норм має вплив у певній сфері дії. Наприклад, право регулює найважливіші сторони суспільного життя, мораль вирішує питання моральності та справедливості, естетика визначає ставлення до прекрасного. У соціальних норм немає чітких меж, вони постійно взаємодіють одна з одною.

Одні соціальні регулятори слугують певними «контролерами» при впливі інших соціальних регуляторів. Ця контролююча функція соціальних приписів перешкоджає різним зловживанням і сваволі. Ефективність регулятивного впливу соціальних норм можлива тією мірою, в якій абстрактні вимоги, що висувуються людині, відповідають внутрішнім переконанням людей.

При розбіжності вимог, закріплених у соціальних нормативах і внутрішніх імперативах людини, виникає не тільки внутрішній конфлікт у індивіда, а й знижується ефективність впливу таких соціальних регуляторів.

3. Звичай, традиція, моральні та релігійні норми у системі соціальних регуляторів

Найбільш древній соціальний регулятор – звичай, який є правилом поведінки, що ввійшло в звичку внаслідок багаторазового повторення в конкретній сфері суспільних відносин. Дія звичаю забезпечується переконанням людей у необхідності певного варіанта поведінки. Сила звичаю полягає в тому, що закріплений стерео-

тип поведінки перевірений часом і поширений серед соціальної групи.

Відповідно до розвитку системи звичаїв очевидно є неможливість задовольнити потреби людей, що постійно зростають, у забезпеченні узгодженого досягнення спільної мети.

Із появою права та створенням певних санкцій за невиконання звичаїв зростає роль звичаю як регулятора соціальних відносин. Згодом це призвело до виникнення звичаєвого права. Правовий звичай є санкціонованим державою правилом поведінки, що затвердилася в суспільстві як простий звичай унаслідок повторюваності. Правовий звичай перетворюється у норму (ст. 7 «Звичай» Цивільного кодексу України) [5]. Такий звичай визнається державою як загальнообов'язкове правило.

Звичай і традиції розрізняються за сферою поширення: звичай належать певному народу, території, традиції поширюються на сферу діяльності або соціальні інститути. Традиції є сформованими принципами побудови певної соціальної системи, що відображають національну специфіку розвитку таких систем, є основою для розвитку права у виді накопичених правових цінностей. Вказані цінності надають ефективність функціонування національної правової системи. Відсутність письмового закріплення, засобів і способів забезпечення реалізації традицій, недостатнє охоплення багатьох державних питань суттєво зменшує потенціал як соціального регулятора.

Традиції у суспільному житті людини, охоплюючи правову сферу життя суспільства, відіграють важливу роль, вони сприяють застосуванню накопиченого правового досвіду на практиці, включенню правових традицій у механізм правової системи. Прикладом взаємодії права і традицій може слугувати те, як традиції вплинули на розвиток правової системи. В основі традицій є особливості рис національного характеру народів, що населяють державу.

Одним із найбільш значущих соціальних регуляторів є норми моралі, в яких викладено порядок поведінки, що регулює людські відносини, виходячи зі сформованих уявлень про правильне, справедливе та несправдливе.

А. Литвинюк зазначає, що мораль і право – головні регулятори поведінки людей. Співвідношення між ними складне і включає взаємозв'язок єдності та відмінності [6]. Мораль є регулятором суспільних відносин, здатним чинити сильний вплив на широке коло соціальних об'єктів. Норми моралі ефективні у разі добровільного дотримання людиною. Це внутрішній регулятор суспільних відносин. Моральне регулювання передбачає наявність

певних моральних ідеалів, систему моральних норм і різні форми соціального контролю.

Виникнення права сприяло переоцінці ролі моралі як суспільного регулятора. У реальному житті мораль і право складно розділити, вони пов'язані, взаємно збагачують, узгоджено впливають на людину та суспільство. Хоча між цими регуляторами суспільних відносин є певні суперечності, їх об'єднує набагато більше: суспільна значущість як двох основних соціальних регуляторів, спільність сфери дії, базові категорії та цінності. Характерною рисою права має бути моральна обґрунтованість, оскільки в обов'язки законодавця входить збереження моральних відносин.

В основі багатьох правових норм є моральні цінності, які стають невід'ємною частиною механізму дії правової норми. Якщо моральні цінності поділяються суспільством, у цієї норми буде ефективна реалізація на практиці.

Якщо держава приймає несправедливий з погляду громадськості законодавчий акт, то вона може зіткнутися з тим, що громадяни відмовляться виконувати прописані вимоги. Це сприятиме внесенню змін до закону або його скасуванню. Виконання правових норм зумовлюється тим, наскільки вони відповідають нормам моралі. Якщо норми права вступають у суперечність зі сформованою системою моральних цінностей суспільства, то вони не відрізнятимуться високою ефективністю. Іноді норми моралі переймає право, закріплюючи їх у системі в ролі правових норм.

Взаємодію права та моралі можна розглянути на прикладі сфери здійснення правосуддя, діяльності правоохоронних органів. Наприклад, під час вирішення конкретних справ фактичні обставини справ оцінюються з погляду не тільки юриспруденції, а й моральності.

Значущим соціальним регулятором є норми релігії. Вони виражаються у конкретних джерелах, релігійних книгах. У нормах визначається порядок організації та діяльності релігійних установ, регламентується діяльність віруючих, ставлення до Бога, взаємини з людьми.

Інтенсивність релігійного впливу на соціум залежить від історичного етапу розвитку суспільства, регіональних і національних особливостей. У певний період набуло поширення канонічне право, але воно не виступало в ролі повноцінної системи, діючи лише як доповнення до світського права і регулюючи окремі питання, які не охоплювалися світським правом.

Релігійні норми посилювали правовий вплив, а право закріплювало особливе значення релігійних норм. У країнах ЄС церква відділена від держави, релігійні норми не пов'язані з нормами права.

І. Луцький зазначає, що у Конституції України, морально-етичні та релігійні норми висвітлені у повному обсязі. Вони регламентують і забезпечують державні гарантії у дотриманні соціальних прав та свобод людини, права на свободу віросповідань. У Конституції визначаються поняття моральності суспільства та моральної шкоди, що засвідчує проникнення поняття моралі в усі сфери суспільно-політичних відносин [7, с. 21].

4. Політичні, корпоративні та правові норми як елементи у системі соціального впливу

У системі соціальних норм виокремлюють такий регулятор суспільних відносин, як політичні норми – правила поведінки, що регулюють відносини між людьми з приводу участі в політичному житті, формування політичного курсу, публічної політичної влади. Ці норми пов'язані з питаннями публічної влади, мають яскраво виражену політичну спрямованість. Вони можуть знаходити закріплення в статутах політичних партій і громадських рухів, в інших документах, пов'язаних із політичною діяльністю.

Політичні норми регулюють участь народу в формуванні державної влади, відносини держави й інших елементів політичної системи суспільства. Правові акти часто створюються відповідно до заданого політичного курсу [8, с. 60]. Право має узгоджуватися з політичними нормами. Особливо це важливо в економічній сфері, оскільки більш динамічна за властивостями політика пов'язана з економікою, швидше реагує на зміни, що відбуваються в економіці. Право інертніше за природою, для ефективності функціонування та розвитку економічних відносин воно має спиратися на політику. Однак не варто розглядати право виключно як інструмент політики. Політика держави поза правом неможлива. Основні елементи політики отримують закріплення в праві. У Конституції фіксуються політичні права громадян. Право утворює правову основу політики, тієї частини, в якій закріплені нормативні приписи.

Потрібно згадати про взаємодію таких регуляторів, як правова політика, що представляє діяльність державних органів та інститутів громадянського суспільства щодо створення ефективного механізму правового регулювання та використання різних юридичних засобів із метою забезпечення прав і свобод людини та громадянина, формування правової державності та високого рівня правової культури. Її можна розглядати як інструмент вирішення завдання держави щодо вдосконалення та розвитку правової системи. Реалізація правової

політики відбувається за кількома напрямками в правотворчості, в застосуванні права, розвитку правосвідомості та правової культури.

Важливим видом соціальних норм є корпоративні норми, що представляють правила поведінки, які встановлюються різними організаціями в їх актах. Це особливий різновид соціальних норм, що регулюють відносини між членами, структурами організацій. У цих нормах визначаються цілі, завдання та функції структур організації, компетенція підрозділів організації, права та обов'язки членів організації.

На думку О. Петровської, корпоративні норми – це система формально визначених, спеціально встановлюваних компетентними органами об'єднань учасників суспільних відносин і обов'язкових для їхніх членів правил поведінки, що виражають колективну волю членів зазначених організацій та є регуляторами внутрішніх організаційних і деяких зовнішніх (на основі функцій, переданих органами держави) відносин, дотримання яких забезпечується внутрішнім переконанням і охоронними заходами суспільного, а в окремих випадках – державного впливу [9, с. 19–20].

Однак сфера дії порівняно з правом обмежена. У законодавчих актах закріплюється порядок створення організацій, їх види, інші аспекти діяльності юридичних осіб, право підтримує та підсилює дію корпоративних норм.

Висновки

На основі проведеного аналізу співвідношення права й інших соціальних регуляторів можна визначити безпосередньо місце і роль правового впливу в системі соціального впливу. Правовий вплив є дією права на людину за допомогою засобів і явищ. Правовий вплив ґрунтується на правових приписах.

Можливості права як засобу системного впливу не обмежені вузькими межами виключно регулятивного впливу. Право є універсальним інструментом виховного, мотиваційного, організаційного впливу на свідомість і поведінку людини. Перша особливість, що відрізняє цей напрям впливу від усіх інших, це його зміст, який має правовий характер і ґрунтується на правових приписах. Інші напрями впливу мають свої джерела і форми, що відображають характер напрямку впливу. Особливістю правового впливу є специфічний інструментарій. Це унікальна сукупність правових засобів, спосо-

бів і методів впливу, за допомогою якої право впливає на людину та суспільство.

Важлива особливість правового впливу, що відрізняє від інших напрямів впливу, полягає у здатності узгоджувати різноманітні інтереси (індивідуальні, групові, суспільні). Подібне узгодження інтересів, яке володіє якістю соціальної важливості, здобуває юридичну значущість для суб'єктів і об'єктів впливу.

Неможливо досягти подібного узгодження інтересів виключно за допомогою впливу права. Ізольовано право впливає на людину доволі рідко. Такий вплив пов'язаний із впливом інших напрямів впливу, правові норми підкріплюються іншими соціальними приписами, з-поміж яких слід виокремити мораль, релігію, звичай та традиції. Право як один із регуляторів знаходить відбиток у свідомості людини через призму досвіду, цінностей і поглядів, стаючи важливим засобом саморегуляції. Оскільки право не в змозі повноцінно впливати на деякі сфери суспільного життя, передусім на духовне життя громадян, соціальні норми діють у системі, доповнюючи та посилюючи дію.

Психологічне, економічне, організаційно-управлінське, політичне, культурне та релігійне спрямування впливу не можуть бути ефективними без впливу правового, оскільки право детально регулює важливі сторони суспільного життя та закріплює інтереси суспільства. Питання економічної організації, функціонування політичної системи, деякі питання організації культурного життя суспільства відображені в праві. Інші напрями впливають на окремі аспекти життєдіяльності людини. Перелічені напрями активно взаємодіють, маючи комплексний вплив на суспільство.

Виходячи з аналізу правового впливу в системі соціального впливу, можна зробити висновок, що правовий вплив посідає особливе місце у цій системі. Різні напрями соціального впливу не ізольовані, вони активно взаємодіють, впливають. Це підтверджується взаємодією того, що є в основі напрямів системи соціального впливу – різних соціальних регуляторів. Кожен вид соціальних норм має недоліки, але, діючи у системі, вони впливають на різні аспекти людської психіки, забезпечуючи повноту соціального впливу, сприяючи досягненню спільної мети – бажаного стану суспільного життя. Подальші дослідження повинні охопити структуру взаємних зв'язків, її вплив на ефективність правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Настасяк І. Соціальні детермінанти правового впливу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 782. С. 76–82.

2. Баран А. В. Праворозуміння: гносеологічний аналіз. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 827. С. 120–127.
3. Гольцова О. Є. Соціальне регулювання та правове регулювання – співвідношення понять. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 53–57.
4. Тарахонич Л. А. Поняття соціальних норм та їх ознаки. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право»*. Харків : ХНПУ, 2011. Вип. 16. С. 24–30.
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15>
6. Литвинюк А. Співвідношення норм права та моралі. 14 грудня 2018 року. URL: <http://lbmadm.gov.ua/tseentr-nadannia-administratyvnykh-posluh/item/5659-spivvidnoshennia-norm-prava-ta-morali>
7. Луцький І. М. Втілення морально-етичних і релігійних норм у засадничих положеннях конституції України. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/6-4-12.pdf>
8. Махонько А. В. Право та політика як регулятори суспільних відносин. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_1/59.pdf
9. Петровська О. К. Корпоративні норми в регулюванні діяльності інститутів громадянського суспільства. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. № 6. Т. 30 (69). С. 18–22.

References

1. Nastasiak, I. (2014). Sotsialni determinanty pravovoho vplyvu [Social determinants of legal influence]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik», serii «Iurydychni nauky» (Bulletin of Lviv Polytechnic National University, series "Legal Sciences")*, 782, 76–82 [in Ukr.].
2. Baran, A. V. (2015). Pravorozuminnia: hnoseolohichniy analiz [Legal understanding: epistemological analysis]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik», serii «Iurydychni nauky» (Bulletin of Lviv Polytechnic National University, series "Legal Sciences")*, 827, 120–127 [in Ukr.].
3. Holtsova, O. Ye. (2013). Sotsialne rehuliuвання ta pravove rehuliuвання – spivvidnoshennia poniat [Social regulation and legal regulation – the correlation of concepts]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava (Law Review of Kyiv University of Law)*, 2, 53–57 [in Ukr.].
4. Tarakhonich, L. A. (2011). Poniattia sotsialnykh norm ta yikh oznaky [The concept of social norms and their features]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody «Pravo» (Collection of scientific works of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Series Law)*, 16, 24–30 [in Ukr.].
5. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV [Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 435-IV of January 16, 2003]. *Zakonodavstvo Ukrainy (Legislation of Ukraine)*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> [in Ukr.].
6. Lytvyniuk, A. (December 14, 2018). Spivvidnoshennia norm prava ta morali [The ratio of law and morality]. Retrieved from <http://lbmadm.gov.ua/tseentr-nadannia-administratyvnykh-posluh/item/5659-spivvidnoshennia-norm-prava-ta-morali> [in Ukr.].
7. Luts'kyi, I. M. (2019). Vtilennia moralno-etychnykh i relihiinykh norm u zasadnychkh polozhenniakh konstytutsii Ukrainy [Implementation of moral, ethical and religious norms in the basic provisions of the Constitution of Ukraine]. Retrieved from <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/6-4-12.pdf> [in Ukr.].
8. Makhonko, A. V. (2011). Pravo ta polityka yak rehulatory suspilnykh vidnosyn [Law and politics as regulators of social relations]. Retrieved from http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_1/59.pdf [in Ukr.].
9. Petrovska, O. K. (2019). Korporatyvni normy v rehuliuванні diialnosti instytutiv hromadianskoho suspilstva [Corporate norms in regulating the activities of civil society institutions]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: yurydychni nauky (Scientific notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. Series: Juridical Sciences)*, 6, 30 (69), 18–22 [in Ukr.].

Стаття: надійшла до редакції 03.03.2021
 прийнята до друку 07.04.2021
 The article: is received 03.03.2021
 is accepted 07.04.2021